

Η ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΣΚΕΨΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ἀπὸ τὸ 1875 ὠς τὸ 1974

Εἰσαγωγή, ἐπιλογή κειμένων, ὑπομνηματισμός
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΝΟΥΤΣΟΣ

Τόμος Β'

Ἰδέες καὶ κινήσεις γιὰ τὴν οἰκονομικὴ
καὶ πολιτικὴ ὀργάνωση τῆς ἐργατικῆς τάξης
(1907-1925)

Α' μέρος:

Ἀπὸ τὸ Κοινωνικὸν μας ζήτημα στὴν ἰδρυτικὴ γενιὰ τοῦ ΣΕΚΕ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΝΩΣΗ»

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γιὰ τὸν ἀναγνώστη	15
ΠΡΟΛΟΓΟΣ	17
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	21
I. Προβλήματα ἑρμηνείας καὶ μεθόδου	21
II. Ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ λειτουργία τῶν «διανο- ουμένων»	23
III. Ἰδέες καὶ κινήσεις γιὰ τὴν οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ ὀργάνωση τῆς ἐργατικῆς τάξης: ἀπὸ τὸ Κοινωνικόν μας ζήτημα στὴν ἰδρυτικὴ γενιὰ τοῦ ΣΕΚΕ	33
Βιβλιογραφία	157
ΑΝΘΟΛΟΓΙΟ	163
Α. ΔΗΜΟΤΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ	165
1. Οἱ μορφές καὶ οἱ συνθήκες τῆς συζυγίας	165
α) Δ. Ταγκόπουλος: «Δημοτικιστάδες καὶ σοσιαλι- στάδες εἴμαστε ἀδέλφια» (1908)	166
β) Ρ. Γκόλφης: Ὁ «λαὸς τῆς δουλειᾶς ξυπνώντας καὶ νοιώθοντας τὸν ἑαυτό του» (1910)	173
γ) Ἄλ. Τρανός: Ἡ ἀπελευθέρωση τῶν «πολλῶν ἀπ’ τὰ δεσμὰ τῶν ὀλίγων» (1912)	177
δ) Κ. Παρορίτης: Ὁ «Δημοτικισμὸς μᾶς πέφτει σή- μερα στενός» (1921)	186
2. Γ. Σκληρός: Οἱ προλετάριοι «ὀργανούμενοι εἰς μεγά- λὴν πολιτικὴν δύναμιν»	193

α) Οί προλετάριοι «ἀναπτυσσόμενοι καὶ διοργανούμενοι συνάμα πολιτικῶς» (1907)	196
β) «Ἄλλ' οἱ δημοτικισταὶ δὲν θέλουν νὰ εἶναι κοινωνιολόγοι» (1907)	202
3. Κ. Χατζόπουλος: Ἡ ἀντοχὴ τῆς συζυγίας	213
«Δημοτικιστικὸς κ' ἐργατικὸς ἀγῶνας πηγάζουν ἀπ' τὴν ἴδια αἰτία» (1909)	217
Β. ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΣΤΟΝ ΚΟΙΝΩΝΙΣΜΟ	227
1. Οἱ «Κοινωνιολόγοι» καὶ τὸ «Λαϊκὸν Κόμμα»	227
α) «Κοινωνιολογικὴ Ἑταιρεία»: Ἡ ὀργάνωσις τοῦ «ἐργαζομένου λαοῦ εἰς οἰκονομικοὺς συνεταιρισμοὺς καὶ ἴδιον πολιτικὸν κόμμα» (1908)	232
β) «Λαϊκὸν Κόμμα»: Ὁ «συνασπισμὸς καὶ εἰς ἰδιαιτέρον πολιτικὸν κόμμα ὀργάνωσις ὅλων τῶν ἐργαζομένων» (1910)	233
2. Ἡ νεώτερη γενιὰ τῶν «Κοινωνιολόγων»	239
α) «Δημοκρατικὴ Ἐνωσις»: Ἡ «πολιτικὴ συνεργασία τῶν γεωργῶν, τῶν ἐργατῶν, τῶν ὑπαλλήλων» (1922)	240
β) Δ. Καλιτσουνάκης: «Θέλει θαλερὸν ἀναβλαστήσει τὸ δένδρον τοῦ καλῶς καὶ ἠθικῶς ἐννοουμένου σοσιαλισμοῦ» (1919)	244
γ) Ἀλ. Σβῶλος: Τὸ Σύνταγμα τῆς Σοβιετικῆς Πολιτείας «πρέπει νὰ ἀναμιχθῆ καὶ μὲ μερικὰς ἀρχὰς καὶ παραδόσεις τῆς ἀστικῆς δημοκρατίας» (1921)	250
Γ. ΓΙΑ ΕΝΑ ΒΙΩΣΙΜΟ ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟ ΤΥΠΟ	259
Κοινωνισμὸς: Χαράζοντας τὴν «ὁδὸν Νέου Πολιτικοῦ Κόμματος» (1910)	262
Δ. Ο ΝΟΣΤΟΣ ΤΟΥ ΔΡΑΚΟΥΛΗ	265
α) Τὰ μέσα «δι' ὧν προώρισται βαθμιαίως ἡ πλουτοκρατία νὰ καταργηθεῖ» (1909)	273

β)	‘Ο πολιτικός και «βιομηχανικός» χαρακτήρας τοῦ ἐργατικοῦ κινήματος (1914)	277
Ε.	Ο ΝΙΚΟΣ ΓΙΑΝΝΙΟΣ ΚΑΙ ΤΟ «ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΑΘΗΝΩΝ»	291
1.	‘Η σκέψη τοῦ Ν. Γιαννιοῦ	291
α)	‘Ο «σοσιαλισμός τοῦ κράτους» ὡς ἄρνηση τοῦ Μαρξισμού (1914)	301
β)	‘Η «νέα ὄψη» τοῦ σοσιαλισμοῦ (1915)	306
2.	‘Η ᾿Αθ. Γαϊτάνου-Γιαννιοῦ καὶ ὁ «Σοσιαλιστικὸς ᾿Ομιλος Γυναικῶν»	316
α)	‘Η κοινὴ ἀφετηρία τῶν Marx καὶ Darwin (1916)	319
β)	‘Ο φεμινισμός ὡς «θετικὴ προπαρασκευαστικὴ μορφωτικὴ ἐργασία» (1923)	322
3.	Οἱ συνεργάτες	328
α)	Π. Ταγκόπουλος: Προσφέροντας «τέλεια σοσιαλιστικὴ συνείδηση στοὺς ἐργάτες» (1915)	329
β)	᾿Αντ. Σαραντίδης: «᾿Αποκαλύπτονται πρὸ τοῦ ὀργανωμένου καὶ κυριαρχοῦντος πλέον ἐργάτου» (1916)	334
ΣΤ.	Η «ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ» ΚΑΙ ΟΙ ΠΑΡΕΜΦΕΡΕΙΣ ΚΙΝΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ	339
1.	‘Η «Σοσιαλιστικὴ ᾿Ενωσις»: ἀπὸ τὸν ΣΤΕΤ στοὺς ΣΕΚΕ	339
α)	‘Η χρεωκοπία τοῦ «φιλεργατισμοῦ» (1914)	343
β)	«Δημιουργοῦντες ὀργάνωσιν καθαρὰν καὶ φωτισμένην» (1914)	345
γ)	Πρὸς τὴ «Δημοκρατικὴ ᾿Ομοσπονδία τῶν Βαλκανίων» (1918)	350
2.	‘Η «Σοσιαλιστικὴ Νεολαία ᾿Αθηνῶν»	353
Ζ.	Η ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΩΝ ΕΡΓΑΤΙΚΩΝ ΕΝΩΣΕΩΝ	355
1.	Τὸ πρωτεῖο στὴν πολιτικὴ ὀργάνωση: ‘Η «᾿Αμυνα» καὶ ἡ «Πρόδος»	355

2.	Ἡ σύμπτωση οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς παρουσίας	357
2.1.	Ἡ «Ἑλληνικὴ Ἑργατικὴ Ἐνωσις» Πατρῶν . . .	357
	«Ἀποφασίζει τὴν σύστασιν κόμματος» (1910) . . .	359
2.2.	Τὸ Ἑργατικὸ Κέντρο Βόλου	362
	Νὰ «δημιουργήσωμε ἓνα ἐργατικὸ κόμμα ἰσχυρό» (1908)	366
2.3.	Ἡ «Σοσιαλιστικὴ Ἑργατικὴ Ὀμοσπονδία» Θεσσα- λονίκης	370
	Ἡ «πολιτικὴ καὶ οἰκονομικὴ ὀργάνωσις τοῦ προλε- ταριάτου» (1915)	375
2.4.	Ὁ «Σύνδεσμος Συντεχνιῶν» τῆς Θεσσαλονίκης . . .	378
	Νομοθετικὰ μέτρα «διὰ τὰς ἐπαγγελματικὰς, ἀγρο- τικὰς καὶ ἐργατικὰς τάξεις» (1914)	379
3.	Στὸν περίβολο τῆς κρατικῆς προστασίας: τὸ «Ἑρ- γατικὸν Κέντρον Ἀθηνῶν»	381
	α) Ἡ ἀνάγκη τῆς «ἐνιαίας ἐκπροσωπήσεως τῶν ἐρ- γατικῶν τάξεων» (1911)	385
	β) Σπ. Θεοδωρόπουλος: Ἀπὸ τὴν «Πολιτείαν-Φύ- λακα» στὴν «Πολιτείαν-Πρόνοιαν» (1912) . . .	386
4.	Ἡ «Σοσιαλιστικὴ Συνδικαλιστικὴ Ὀργάνωσις» Δημ. Χατζόπουλος: Τὰ ὅρια τοῦ «ἱστορικοῦ ὑλι- σμοῦ» (1919)	392 395
Η.	ΟΙ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΕΣ ΤΗΣ ΕΠΑΡΧΙΑΣ	399
1.	Οἱ ἐπίγονοι τοῦ Μαρίνου Ἀντύπα	401
	α) Σπ. Ἀρσένης: Καμιὰ συμφιλίωσις «μεταξὺ τῶν ἐρ- γατῶν καὶ τῶν πλουσίων» (1910)	403
	β) Ν. Μαζαράκης: Ἡ «πληρέστερη συμφωνία τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ Κοινωνισμοῦ» (1912) . .	408
2.	Τὸ «Σοσιαλιστικὸν Κέντρον» καὶ ὁ «Σοσιαλιστικὸς Ὀμιλος» Κερκύρας	411
	α) «Σοσιαλιστικὸν Κέντρον»: «Συγκρίνοντες τὴν κοι- νωνικὴν νομοθεσίαν πρὸς τὴν ἐργατικὴν ὀργάνω- σιν» (1912)	419

β) 'Α. Σίδερης: 'Η «οικονομική ὀργάνωση τῶν συνδικάτων» (1912)	421
Θ. Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΠΕΡΑΝ ΤΩΝ ΟΡΙΩΝ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ	425
1. Στους κόλπους τῆς φθίνουσας 'Οθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας	425
α) «Σοσιαλιστικὸ Κέντρο»: Τὸν «σοσιαλισμόν μας δὲν ἔχει νὰ τὸν φοβηθῆ ἡ Τουρκία» (1910)	432
β) Ε. Θεοδωρίδου: 'Ο σοσιαλισμὸς καὶ ἡ χειραφέτηση τῆς γυναίκας (1910)	434
γ) «Συνδικαῖον 'Εμποροῦπαλλήλων Κωνσταντινουπόλεως»: 'Η «ἀδιάκοπος πάλη μεταξύ τοῦ Κεφαλαίου καὶ 'Εργασίας» (1912)	437
2. Κύπρος	440
«'Εργάτες, χωρικοί, ὀργανωθεῖτε» γιὰ νὰ «πατάξετε τὸ τέρας τῆς πλουτοκρατίας»	446
3. 'Ο 'Ελληνισμὸς τῆς Αἰγύπτου	448
α) Ν. Δούμας: «Διὰ τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ ἐργαζομένου ἀνθρώπου» (1910)	457
β) Στ. Κουτσόγλους: 'Η διάδοσις τῶν «'Αναρχικῶν ἰδεῶν» (1912)	460
γ) Μ. Περίδης: Οἱ ἰδέες ποὺ «ὀδηγοῦν τὴν παγκόσμια προσπάθεια τῶν λαῶν νὰ βροῦν τὴν ἀληθινὴν ἔννοια τῆς συνολικῆς τους ζωῆς» (1920)	462
3.1. 'Ο Γ. Σκληρὸς αἰγυπτιώτης	467
α) Πρὸς «μίαν θετικωτέραν κοινωνικὴν δρᾶσιν» τῶν δημοτικιστῶν (1915)	471
β) 'Ο ρόλος τοῦ «ἰδεολογικοῦ στοιχείου εἰς τὴν δρᾶσιν τοῦ ἀτόμου ἐν τῇ κοινωνίᾳ» (1919)	475
γ) Τὸ «ζήτημα τοῦ πολιτεύματος» (1919)	477
4. Μὲ τίς χῶρες τῆς Βαλκανικῆς	483

5.	Ρωσία καὶ Σοβιετικὴ Ἑνωσις	488
	Στ. Κανονίδης: Τὸ «κήρυγμα τῶν διανοουμένων» (1919)	491
6.	Στὶς χῶρες τῆς Δυτ. Εὐρώπης	494
	α) Δ. Πουρνάρας: Ἐγκαταλείπουν τὴν «ἀκριβῆ ἐφαρμογὴν τῶν Μαρξικῶν θεωριῶν» (1919)	496
	β) Ἀ. Ἐλευθερόπουλος: Τὰ ὅρια τῆς «ὕλιστικῆς θε- ωρίας τῆς ἱστορίας» (1908)	502
7.	Ἑνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς	508
	α) Ἰ. Καζαβῆς: Ὁ αἰώνας τῆς «Βιομηχανικῆς Σο- σιαλιστικῆς Ἐπαναστάσεως» (1920)	513
	β) «Ἑλληνικὴ Ὁμοσπονδία» τοῦ Ἐργατικοῦ Κόμ- ματος τῆς Ἀμερικῆς: Ἡ ὀργάνωσις τῶν Τμη- μάτων (1924)	516
	Addenda et Corrigenda στὸν πρῶτο τόμο	519
	Εὐρετήριον	521
	I. Ὄνόματα	521
	II. Περιοδικὰ καὶ ἑφημερίδες	536
	III. Κινήσεις καὶ ὀργανώσεις	541
	R e s u m é: La pensée socialiste en Grèce (1907-1925). Partie première	547

Panayotis Noutsos

LA PENSÉE SOCIALISTE EN GRÈCE
(1907-1925)

Première Partie

La pensée socialiste en Grèce entre 1907 et 1925, c'est-à-dire depuis l'entrée en scène de Skliros jusqu'à la «bolchevisation» du PCG, s'intéresse principalement, quoique non exclusivement, à l'organisation économique et politique de la classe ouvrière. Les trois termes de cette problématique — organisation économique ou «professionnelle», parti politique et classe ouvrière — ne reçoivent pas une même traitement de la part des diverses composantes de la pensée socialiste grecque, ce qui apparaît d'ailleurs en position à la fois de cause et d'effet dans la genèse de leur figure particulière. Ainsi l'on assiste, durant cette période, à l'apparition d'une configuration d'idées irréductible à une histoire des Internationales, dans laquelle seraient, de plus, abolis ses antécédents, conformément au schème de la succession. Au contraire, cette configuration, concernant ses tendances, ses alternatives et ses élaborations théoriques, excède en richesse l'histoire en question, de sorte que — sans qu'y soient ignorés les éléments d'idées et de pratique (nous traiterons de ces derniers dans le troisième tome de cet ouvrage) relevant de la Seconde Internationale (y compris leurs transformations

et survivances), ainsi que de la Troisième — il apparaît nécessaire de tracer la carte de tous ses aspects, principaux et secondaires.

Un exposé systématique adéquat de la pensée socialiste de la période, qui est le fait d'intellectuels individuels (agissant d'ordinaire dans le cadre de formations collectives de comportement politique), ou bien celui de mouvements, valant à leur tour comme «intellectuels collectifs», pourrait s'attacher à mettre en valeur la particularité des aspects suivants: a) la conjonction de la prise de parti en faveur de la langue populaire (démotique) et du socialisme (elle est introduite par Skliros dans *Notre question sociale*, elle est largement discutée dans la revue *Noumas* et on lui doit l'euphorie concernant la réussite du «démoticisme socialiste», entendu comme mouvement de réformation de la langue et de la société); b) la coprésence de la sociologie et du socialisme [kinonismos] (telle que la pratiquent la première et la seconde génération des «Kinoniologues» [«sociologues»] qui, avec leur «Parti Populaire» et leur «Union Démocratique», sont à définir comme les interprètes fidèles des formes d'évolution du déterminisme social); c) les groupements visant à la mise en place des conditions d'existence d'une presse socialiste viable (comme il apparaît dans la tentative du journal *Mellon* et surtout dans celle du journal *Kinonismos*); d) la dernière période de l'oeuvre de Pl. Drakoulis, qui laisse son empreinte dans l'activité de la «Ligue des Classes Ouvrières de Grèce»; e) l'activité de «Centre Socialiste d'Athènes», marqué idéologiquement par les choix politiques et les intérêts théoriques de N. Yannios; f) la trajectoire de l'«Union Socialiste», qui se sépare de la «Ligue des Classes Ouvrières de Grèce» pour contribuer, aux côtés de la «Fédération», à l'unification des groupements socialistes disséminés dans le pays; g) la dynamique des unions ouvrières qui se développent sous la direction des mouvements politiques existants (comme les syndicats «Amyna» [Défense] et «Proodos» [Progrès] sous la direction

du «Centre Socialiste d'Athènes»), avalisent le recouvrement de la présence économique et politique de la classe ouvrière («Union Ouvrière Grecque» à Patras, «Centre Ouvrier de Volos», «Confédération Ouvrière Socialiste» et «Ligue des Corporations» de Thessalonique), concordent dans la visée de l'«Etat-providence» et se mobilisent autour de la protection sociale («Centre Ouvrier d'Athènes»), ou encore demandent l'indépendance des syndicats («Organisation Syndicale Socialiste»); h) les initiatives de province, grâce auxquelles l'histoire locale s'inscrit dans l'histoire du socialisme hellénique (l'oeuvre, par exemple, des successeurs d'Antypas en Céphalonie, ainsi que du «Centre Socialiste» et du «Club Socialiste» de Corfou) et i) les traces des socialistes d'extraction grecque par-delà les frontières de l'État Grec.

L'utilisation des idées socialistes dans l'exercice d'une critique sociale cohérente suppose l'existence de groupes d'intellectuels attachés à épuiser toutes les possibilités de l'imprimé, pouvant servir leur volonté d'établir les appuis sociaux nécessaires aux formations devant constituer l'«organisation politique» de la classe ouvrière. Visant surtout à la réforme ou à la révolution sociales, dont on prévoit qu'elle aura lieu, soit graduellement, soit par la violence, ces groupes mettent en avant la conscience des agents de cette transformation, suscitée moyennant leur organisation économique et politique. Le caractère fragmentaire n'est désormais plus de mise dans ces groupes, leur identité acquiert des traits plus durables, le dirigisme est affaibli et la participation des femmes s'accroît quelque peu, puisque dorénavant la revendication de l'égalité des sexes occupe une place de choix dans les programmes des mouvements socialistes. Quant à leurs travaux théoriques, on observe la quasi disparition de la pensée anarchiste (qui connaît quelques regains de force au sein de la communauté grecque d'Égypte et est réimplantée dans de minces cercles syndicaux en métropole), la connaissance de l'oeuvre de Marx et d'Engels progresse continuellement,

à travers, notamment, le prisme particulier du «marxisme» de Kautsky, mais sans que soient ignorées les révisions de Bernstein (qui est traduit et commenté amplement) ni les refus des tenants du «Staatssozialismus», tandis que l'on enregistre nettement la proximité des analyses avec celles de Plékhanov qui concernent la possibilité de la transformation socialiste de sociétés à forts éléments féodaux. Ces osmose diverses se recoupent pour créer, souvent, des agrégats d'idées, qui passeront ensuite dans la sphère littéraire, influenceront les modes d'approche de la question de la langue et du système éducatif et qui, notamment, formeront parfois la base théorique et méthodologique des sciences sociales, avec comme domaine de prédilection la recherche historique, qui est chargée (depuis l'époque de *Notre question sociale*) de spécifier le caractère de la Révolution de 1821 et les conditions de développement du jeune État hellénique.

Ἡ σοσιαλιστικὴ σκέψη στὴν Ἑλλάδα ἔχει ἱστορία μακρότερη ἀπὸ ἓναν αἰῶνα καὶ ἐκπροσωπεῖται ἀπὸ πολλές καὶ διαφορετικὲς τάσεις, ἀντίστοιχες σὲ γενικὲς γραμμὲς μὲ τὶς δυτικοευρωπαϊκὲς, ἀλλὰ καὶ ιδιόμορφες σὲ ἀρκετὰ σημεῖα. Στὶς τάσεις αὐτὲς —ἀπὸ τὶς διάφορες ἐκδοχὲς τοῦ μαρξισμού ἴσαμε τὸν ἀναρχισμό ἢ τὸν ἀπλὸ μεταρρυθμισμὸ— ἀντανακλᾶται τόσο ἡ ἱστορικὴ πορεία τῆς χώρας μας ὅσο καὶ τὸ ἐπίπεδο τῆς θεωρητικῆς τῆς σκέψης. Ἐτσι ἡ μελέτη τῆς σοσιαλιστικῆς σκέψης στὴν Ἑλλάδα θέτει στὸ σύνολό του τὸ πρόβλημα τῆς νεοελληνικῆς κοινωνίας καὶ ἰδεολογίας. Στὸ πεντάτομο αὐτὸ ἔργο ἐπιχειρεῖται μιὰ συνολικὴ καταγραφή ἀπὸ τὶς ἀπαρχὲς ὡς τὸ 1974. Ἡ ἀνθολόγησις τῶν κειμένων συνοδεύεται ἀπὸ ἀναλυτικὲς εἰσαγωγές, ἐρμηνευτικὰ σχόλια καὶ βιβλιογραφικὰ στοιχεῖα ποὺ κωδικοποιοῦν τὴν ἕως τώρα ἔρευνα καὶ συνάμα περιέχουν ὑποδείξεις γιὰ τὴν προώθησή της.